

Διονύσιος Σολωμός: Ο Κρητικός

Ευάγγελος Β. Τσακνάκης

Φοιτητική Εργασία (ΕΛΠ2870, ΑΠΚΥ)
Δολίχη, 11-2010

Περιεχόμενα:

Εισαγωγή

1. Περίοδος – Σχολή – Αισθητικό ρεύμα – Τεχνοτροπία - Θεματική του Συνθέματος
2. Συσχέτιση κειμενικών εδαφίων του συνθέματος με τις αισθητικές κατηγορίες του ευρωπαϊκού αισθητικού ρεύματος
 - α. Τα Στοιχεία του Ευρωπαϊκού Ρομαντισμού και τα Χαρακτηριστικά της Επτανησιακής Σχολής
 - β. Τα διαφαινόμενα στοιχεία του ευρωπαϊκού ρομαντισμού στον Κρητικό

Επίλογος

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Ο *Κρητικός*¹ του Δ. Σολωμού αντιπροσωπεύει την ώριμη επανησιακή ποίηση. Η γραμματολογική προσέγγιση του συνθέματος, ως προς την περίοδο, τη σχολή, το αισθητικό ρεύμα και την τεχνοτροπία, θα εξεταστεί στην παρούσα μελέτη, λαμβάνοντας υπόψη και τη θεματική του. Στη συνέχεια θα συσχετίσουμε συγκεκριμένα κειμενικά εδάφια με τις αισθητικές κατηγορίες του ευρωπαϊκού αισθητικού ρεύματος, καθώς και της ελληνικής εκδοχής του. Ειδικότερα θα σχολιάσουμε τη λειτουργία της φύσης, της φαντασίας (όνειρο, ψυχολογισμός), της μουσικής, καθώς και την παρουσία της «φεγγαροντυμένης» στο σύνθεμα.

1. Περίοδος – Σχολή – Αισθητικό ρεύμα – Τεχνοτροπία - Θεματική του Συνθέματος

Ο νεοελληνικός ρομαντισμός, η κύρια εκδοχή του οποίου εμφανίζεται ήδη από το τέλος της δεύτερης δεκαετίας του 19^{ου} αιώνα,² εκφράζεται σε μεγαλύτερο βαθμό από την «Επτανησιακή Σχολή», παρά από την «Αθηναϊκή Σχολή» της ίδιας εποχής, 1830-1870³. Ο Διονύσιος Σολωμός είναι ο κύριος εκπρόσωπος του ρομαντισμού της ποίησης των Επτανήσων. Η ποίησή του δέχεται σημαντικές επιρροές από το γερμανικό ρομαντισμό⁴. Μετά το 1828, περίπου, ο Διονύσιος

Σολωμός εκφράζεται με τον πλέον ρομαντικό τρόπο⁵. Το 1833 συνέθεσε τον *Κρητικό*, που αποτελεί ένα από τα μεγάλα έργα του. Είναι ένα ποίημα λυρικό, αφού εκφράζει τα συναισθήματα και την ψυχική κατάσταση του ποιητή⁶, ενώ είναι και επικολυρικό, διότι εκφράζει συλλογικά βιώματα της πατρίδας.⁷

Ο *Κρητικός* παραδόθηκε σαν απόσπασμα ενός ποιήματος που, σύμφωνα με τον Ι. Πολυλά, δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, λόγω των αριθμητικών δεικτών στα πέντε αποσπάσματα: 18-22.⁸ Ωστόσο, σύμφωνα με τον Λ. Πολίτη, το επεισόδιο του *Κρητικού* αποτελεί ένα αυτοτελές ποίημα.⁹ Το σύνθεμα αποτελείται από έξι διαδοχικές επεξεργασίες, ενώ ο ποιητής, για πρώτη φορά, εφαρμόζει τον δεκαπεντασύλλαβο σε ομοιοκατάληκτα δίστιχα.¹⁰ Η μορφή του είναι αφηγηματική,¹¹ ενώ η δημοτική γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Σολωμός αποτελεί τη σημαντικότερη διαφοροποίηση της Επτανησιακής Σχολής από την Αθηναϊκή.¹²

Ο *Κρητικός* είναι ένας ναυαγός, ο οποίος προσπαθεί να σωθεί, ενώ παράλληλα, προσπαθεί να σώσει και την αγαπημένη του. Η τρικυμία παύει και αυτός φαντάζεται μία γυναικεία θεϊκή μορφή, τη φεγγαροντυμένη. Στη συνέχεια, ο ναυαγός θα ακούσει ένα μαγευτικό ήχο που θα συνεπάρει την ψυχή του. Με την παύση του ήχου θα βρεθεί στην ακτή και θα διαπιστώσει το θάνατο της αγαπημένης του.¹³ Η θεματική του *Κρητικού* είναι ο άνθρωπος που παλεύει με τα στοιχεία της φύσης, η φαντασία που ενεργοποιείται την ύστατη στιγμή και δημιουργεί οράματα, ο ερωτισμός ανάμεσα στο ανδρικό και το γυναικείο φύλο, η ανάγκη της γυναίκας για ασφάλεια, η πίστη στη χριστιανική θρησκεία και, τέλος, ο θάνατος ως αμετάκλητο στοιχείο.¹⁴

2. Συσχέτιση κειμενικών εδαφίων του συνθέματος με τις αισθητικές κατηγορίες του ευρωπαϊκού αισθητικού ρεύματος

α. Τα Στοιχεία του Ευρωπαϊκού Ρομαντισμού και τα Χαρακτηριστικά της Επτανησιακής Σχολής

Στοιχεία του ευρωπαϊκού ρομαντισμού, αφετηρία του οποίου ορίζεται η εποχή μετά τη Γαλλική Επανάσταση (1789), αποτελούν ο αντικλασικισμός, η άρνηση των κανόνων, η θρησκεία, η φύση, ο υποκειμενισμός, η νοσταλγία, η απαισιοδοξία, τα παραψυχολογικά

⁵ Ο.π. σ. 23.

⁶ Ο.π. σ. 19.

⁷ Ο.π. σ. 26.

⁸ Μαρωνίτης (2007), σ. 19.

⁹ Πολίτης (2009), σ. 147.

¹⁰ Μαρωνίτης (2007), σ.σ. 17-18.

¹¹ Beaton (1996), σ. 71.

¹² Βογιατζάκη (2009), σ. 24.

¹³ Πολίτης (2009), σ. 147.

¹⁴ Βογιατζάκη (2009), σ. 26.

¹ Πολίτης (2006), σ. 197.

² Βογιατζάκη (2009), σ. 22.

³ Βελούδης (1992), σ. 97.

⁴ Βογιατζάκη (2009), σ. 22.

φαινόμενα, ο μυστικισμός, η μεταφυσική, το όνειρο, η ειρωνεία, η σάτιρα, η σύζευξη της ποίησης με τη μουσική και της λογοτεχνίας με την τέχνη και τη φιλοσοφία, καθώς και άλλα αντιφατικά στοιχεία.¹⁵ Χαρακτηριστικό του γερμανικού ρομαντισμού είναι η δημιουργική φαντασία, η φύση και το συναίσθημα. Η εξερεύνηση του υπερφυσικού, η μελέτη της ιστορίας της γερμανικής γλώσσας, η αξιοποίηση εθνικών παραδόσεων, καθώς και η στροφή προς το λαϊκό πολιτισμό, τους λαϊκούς θρύλους και τα παραμύθια είναι χαρακτηριστικά του ωριμότερου γερμανικού ρομαντισμού.¹⁶ Χαρακτηριστικό του αγγλικού ρομαντισμού είναι ο ατομικισμός, το υπερβολικό συναίσθημα και η φαντασία, η εξιδανίκευση της ποίησης και του υψηλού.¹⁷ Ο γαλλικός ρομαντισμός έδινε έμφαση στο συναίσθημα, στο αυθόρμητο, το φυσικό, το αληθινό, σε συνδυασμό του υψηλού με το αλλόκοτο, ενώ εναντιώνεται στον παραδοσιακό νεοκλασικό κανόνα.¹⁸

Η Επτανησιακή Σχολή, επηρεασμένη περισσότερο από τον γερμανικό και τον αγγλικό ρομαντισμό, παρά από το γαλλικό¹⁹, εκφράζεται μέσα από τη φύση, τη φαντασία, τη μουσική, το συναίσθημα, την πατρίδα, τον ατομικισμό, τη θρησκεία, τον σπληνισμό και την απαισιοδοξία.²⁰

β. Τα διαφαινόμενα στοιχεία του ευρωπαϊκού ρομαντισμού στον Κρητικό

Στον *Κρητικό*,²¹ η πατρίδα, έχει σημαντικό ρόλο όπως διαπιστώνουμε στο στίχο, «Με τους συντρόφους π' όπεσαν στην Κρήτη πολεμώντας» (19:3),²² ενώ μέσα από τους στίχους: «Τ' αδέρφια μου τα δυνατά οι Τούρκοι μου τ' αδράξαν» (21:30) έως, «Σε γκρεμό κρέμονται βαθύ, κι αυτό βαστώ μονάχο» (21:38), είναι εμφανής η επιρροή από το γερμανικό ρομαντισμό, καθώς αξιοποιούνται εθνικές παραδόσεις.²³ Η αποσπασματικότητα, ακόμη, του συνθέματος είναι αποτέλεσμα γερμανικής επιρροής.²⁴ Η θρησκεία, ως χαρακτηριστικό, απαντάται κυρίως στο δεύτερο απόσπασμα, όταν ο ποιητής μας μεταφέρει στον παράδεισο και τη Δευτέρα Παρουσία, εξιδανικεύοντας το «Θείο», που είναι χαρακτηριστικό του αγγλικού ρομαντισμού.²⁵ Ο ατομικισμός, επίσης στοιχείο

αγγλικού Ρομαντισμού,²⁶ απαντάται στο σύνθεμα με το ναυαγό να παλεύει μόνος για την επιβίωσή του.

Η φύση, η οποία ως χαρακτηριστικό του ελληνικού ρομαντισμού αποτελεί επιρροή του γερμανικού ρομαντισμού,²⁷ είναι κυρίαρχο στοιχείο. Ήδη, από το πρώτο απόσπασμα, «Αστροπελέκι μου καλό, για ξαναφέξε πάλι!» (18:2) και «Τρία αστροπελέκια επέσανε, ένα ξοπίσω στ' άλλο» (18:3), ο ουρανός συμβάλει στο σύνθεμα ως τμήμα της φύσης. Με τους επόμενους στίχους, «Τα πέλαγα στην αστραπή κι ο ουρανός αντήχαν» (18:5), «Οι ακρογιαλιές και τα βουνά μ' όσες φωνές κι αν είχαν» (18:6) συμμετέχουν και τα άλλα τμήματα της φύσης, η ξηρά και η θάλασσα. Ωστόσο, η εμφάνιση των στοιχείων της φύσης εξακολουθεί να υφίσταται και στα επόμενα αποσπάσματα του συνθέματος, «Ακόμη εβάστουνε η βροντή» (20:1), «Κι η θάλασσα που σκίρτησε σαν το χοχλό που βράζει» (20:2). Ο ποιητής συνεχίζει την αναφορά του στη φύση, όταν πριν από την εμφάνιση της Φεγγαροντυμένης, τα στοιχεία της φύσης σώπασαν και τ' αστέρια φώτιζαν την οπασσία, μέχρι που ξανάρχισαν οι βροντές όταν η Φεγγαροντυμένη εξαφανίστηκε. Η φύση ενυπάρχει στο σύνθεμα από την αρχή έως το τέλος του.

Η δημιουργική φαντασία, που επίσης είναι αποτέλεσμα γερμανικής επιρροής,²⁸ εντοπίζεται στον *Κρητικό* σε δύο κυρίως σημεία. Πρώτον, πριν την ολοκλήρωση ακόμη του συνθέματος, ο Σολωμός μας γνωστοποιεί ότι η αγαπημένη του έχει πεθάνει και στο τρίτο απόσπασμα μας μεταφέρει απότομα από το ναυάγιο στον παράδεισο. Την αναζητάει εκεί, ενώ έχουν λαλήσει οι σάλπιγγες της Δευτέρας Παρουσίας «Λάλησε Σάλπιγγα! Κι εγώ το σάβανο τινάζω» (19:5), «Μην είδατε την ομορφιά που την Κοιλιάδα αγιάζει;» (19:7). Δεύτερον, η χρήση της φαντασίας από τον ποιητή, διαφαίνεται και στα δύο επόμενα αποσπάσματα, όταν εμφανίστηκε η Φεγγαροντυμένη. Ο Σολωμός, τέλος, χρησιμοποιεί τη φαντασία του για να αποδώσει παρομοιώσεις όπως, «[...] σαν τον χοχλό που βράζει» (20:2), «Σαν περιβόλι ευώδησε [...]» (20:6).

Η σύζευξη της ποίησης με τη μουσική είναι χαρακτηριστικό δείγμα της Επτανησιακής Σχολής, προερχόμενο από τον ευρωπαϊκό ρομαντισμό.²⁹ Μετά την εξαφάνιση της φεγγαροντυμένης, στο τελευταίο απόσπασμα, ένας γλυκύτατος ήχος συνεπήρε το ναυαγό, «Ηχός, γλυκύτατος ηχός, όπου με προβοδούσε» (22:24). Ο ήχος είναι απροσδιόριστος για τον *Κρητικό*, ενώ συγκρίνεται με το ερωτικό τραγούδι κοριτσιού και με το κελήδημα αηδονιού. Η

¹⁵ Βελούδης (1992), σ. 99.

¹⁶ Βογιατζάκη (2009), σ. 11.

¹⁷ Ο.π. σ.σ. 11-12.

¹⁸ Ο.π. σ. 12.

¹⁹ Βογιατζάκη (2009), σ. 22.

²⁰ Ο.π. σ. 23.

²¹ Πολίτης (2006), σ. 197.

²² Ο πρώτος αριθμός υποδηλώνει τον αριθμό του αποσπάσματος 18 έως 22, ενώ ο δεύτερος, τον αριθμό του στίχου.

²³ Βογιατζάκη (2009), σ. 11. Για τα χαρακτηριστικά του γερμανικού ρομαντισμού.

²⁴ Ο.π. σ. 25.

²⁵ Ο.π. σ.σ. 11-12.

²⁶ Ο.π. σ.σ. 11-12.

²⁷ Ο.π. σ. 11.

²⁸ Βογιατζάκη (2009), σ. 11.

²⁹ Ο.π. σ. 24.

μουσικότητα στο σύνθεμα συνδέεται με την πατρίδα, αφού συνεπαρμένος από τη μουσική ο ναυαγός εκφωνεί, «Κι ετάραζε τα σπλάχνα μου ελευθερίας ελπίδα» (22:39), «Κι εφώναζα: ω θεϊκιά κι όλη αίματα Πατρίδα!» (22:40). Συνδέεται, επίσης, με το στοιχείο του συναισθήματος, το οποίο απορρέει από τον γερμανικό ρομαντισμό, καθώς ο ποιητής επιλέγει το τραγούδι του κοριτσιού να είναι ερωτικό και από τα πουλιά επιλέγει το αηδόνι, λόγω του γλυκού του κελαηδίσματος.

Στο τρίτο απόσπασμα εμφανίζεται ως οπτασία η Φεγγαροντυμένη στο ναυαγό. Ο ποιητής, και εδώ, προσθέτει στον *Κρητικό* το στοιχείο του «θείου». Η φύση ησύχασε απότομα για να την υποδεχθεί, προσθέτοντας το στοιχείο του μυστηριώδους, «ΗΣύχασε κι έγινε όλο ησυχία και πάστρα (20:3), Κι ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μια φεγγαροντυμένη (20:12)». Το έντονο ενδιαφέρον για την ψυχολογία και τα παραψυχολογικά φαινόμενα είναι ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της επανησιακής ποίησης, που έχει τις καταβολές του στον ευρωπαϊκό ρομαντισμό.³⁰ Η γυναικεία μορφή στους επόμενους στίχους παρουσιάζεται ως θεά, η οποία έχει τη δυνατότητα να διαβάξει τις σκέψεις του ναυαγού.

Επίλογος

Η επανησιακή ποίηση, κύριος εκπρόσωπος της οποία είναι ο Δ. Σολωμός, είχε επηρεαστεί από τον ευρωπαϊκό ρομαντισμό. Η φύση, η φαντασία, η μουσική, η θρησκεία, η πατρίδα, ο ατομικισμός, η χρήση της δημοτικής γλώσσας, η γυναίκα και ο έρωτας αποτελούν τα βασικά της χαρακτηριστικά. Ο Κρητικός του Σολωμού περιλαμβάνει κύρια στοιχεία της Επανησιακής Σχολής, ενώ διαφαίνονται, περισσότερο, οι επιρροές του γερμανικού ρομαντισμού στο σύνθεμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Beaton, R. 1996. *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική λογοτεχνία, Ποίηση και Πεζογραφία, 1821-1992*, μτφ. Ζουργού, Ε. –Σπανάκη, Μ. Αθήνα: Νεφέλη.

Βελουδής, Γ. 1992. *Μονά – Ζυγά, Δέκα Νεοελληνικά Μελετήματα*. Αθήνα: Γνώση.

Βογιατζάκη, Ε. 2009. *Αισθητικά Ρεύματα στο 19ο και 20ο αιώνα και στη Νεοελληνική Λογοτεχνία*. Ανοιχτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Μαρωνίτης, Δ. 2007. *Διονύσιος Σολωμός: Μελετήματα*. Αθήνα: Πατάκη.

Πολίτης, Λ. 2006. *Διονυσίου Σολωμού, Ποιήματα, Άπαντα*. τ. Α. Αθήνα: Ίκαρος.

Πολίτης, Λ. 2009. *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

³⁰ Ό.π. σ. 24.